

DAGBOEK VAN EEN *INCOMMUNICADO*
(DE OORLOG GEZIEN VANUIT BRUSSEL)
(Roberto J. Payró voor *La Nación*)

Brussel, vrijdag 14 augustus (1914)

De officiële verklaringen bevestigen ons dat de situatie nog steeds gunstig is voor de Belgen en hun bondgenoten, en vooral voor de Fransen die de Lorraine zijn binnengetrokken. Vannacht verwachtte men rond Diest een Duitse aanval die niet heeft plaatsgevonden, en het Belgische leger bleef en blijft in haar posities, zonder dat er zich vandaag enig treffen heeft voorgedaan.

De Duitse cavalerie bestrijkt een enorme lijn die zich tot Beverloo uitstrekt naar het Noorden en Huy in het zuiden, of zo'n vijftig kilometer volgens de officiële bronnen. Ik denk echter dat ze veel zuidelijker reikt, want op de rechteroever van de Maas bevinden zich drie Duitse divisies van deze legereenheid.

Het lijkt er op dat ze zich voorbereiden voor een nieuwe mars op Brussel, of beter gezegd, naar het westen. Dat verklaart hun inspanningen om een goede positie te veroveren in de nabijheid van Diest, om hierop hun rechtervleugel te laten steunen, dat later zal dienen om de terugtocht te dekken.

Vanuit Diest komt het nieuws dat men de drieduizend lijken van de Duitse soldaten, omgekomen in de strijd rond Halen, heeft moeten begraven, en dat ondanks dat dit trieste werk voltooid is, men nog altijd vele paarden moet begraven,

wiens karkassen de lucht vergiftigen. Van Belgische verliezen spreekt men niet, om het uitstekende humeur van de Brusselse bevolking niet te verstoren, maar deze moeten ook aanzienlijk geweest zijn. Men brengt niet veel gewonden, noch zwaar gewonden naar Brussel, waarschijnlijk met hetzelfde doel op het oog, waardoor de ongelukkige moeders van de strijders nog enige relatieve kalmte kunnen bewaren. Ik kan echter enkel raden dat de slachting begonnen is, een slachting die wie weet hoe lang zal doorgaan, tot dit hele vredelievende land door een lijkwade is bedekt en haar geleerd is wat ze altijd negeerde : de haat !

Overwinnaars of overwonnenen, de Belgen zullen nooit vergeten wat men hen gedaan heeft, en ook hun aanvallers zullen ze nooit vergeven. Want deze, alsof ze nog aan hun schuld willen toevoegen, leveren zichzelf over aan wreedaardige excessen die een gewelddadige verontwaardiging veroorzaken. Ik heb hier een voorbeeld om toe te voegen aan degenen die al gekend zijn.

De correspondent in Maaseik van het Nederlands dagblad '*De Tijd*' van Amsterdam, wiens neutraliteit evident lijkt, heeft net naar zijn krant het volgende verhaal gestuurd :

“Van Pruisische kant heeft men kanonschoten gelost op de vluchtende inwoners van Moelingen, dit is een onweerlegbaar feit.

“In Wezet hebben de Duitse veteranen huizen afgebrand en een ongewapende bevolking uitgemoord, die in haar kelders toevlucht had gezocht.

“Op verscheidene andere plaatsen zag men rijen van

gefusilleerde inwoners, gruwelijk opgepropt tegen de muren van brandende dorpen, zoals zo vele andere voorbeelden van een bloedige repressie, die enkel nieuwe dodelijke represailles kunnen uitlokken. Och, wat een verschrikkelijk beeld !

“Moelingen is volledig met de grond gelijk gemaakt. Vele boeren en hun vrouwen zijn gefusilleerd. De priester van Moelingen werd ook gearresteerd en zonder enige vorm van proces gefusilleerd tegen de muur van de kerk.

“Ik herhaal dat het me onmogelijk lijkt om zelfs een bleek idee te geven van de meedogenloze wreedheid van de Duitsers. Een koeienherder, wat simpel van geest, die een kudde begeleide die bestemd was voor het Belgisch leger, stootte op een Duitse patrouille. Met een slag van de sabel spleten ze zijn hoofd van mond tot strottenhoofd.

Van een jonge telegrafist braken ze de knie, waarna ze hem dwongen op een gewicht van vijftwintig kilo te dragen.

In Berneaux werd een gehele familie, vader, moeder en vijf kinderen, die zich in de kelder hadden verstopt, uitgemoord.”

Ik zal vervolgens vertellen wat de burgemeester van Weerst, wiens drama de lezers al kennen (**N.v.d.V.:** zie **“Dagboek ...”** van 7 augustus), nog wist te verhalen :

“Niet zonder reden haat het Belgisch volk de Pruisen, zoals de vele verhalen die vluchtelingen en gewonden mij vertellen aantonen. Vrouwen vertellen me hoe ze gedwongen werden om eten te brengen naar vijandelijke soldaten, en hoe, nadat men hen de hele dag honger had laten lijden, men hen

na stokslagen en mishandelingen halfdood achterliet ...

“Op mijn passen terugkerend heb ik scènes van ondenkbare gruwelijkheden gezien. In de gehuchten vlak bij Wezet heeft men zich gedragen als barbaren. In een boerderij werden alle inwoners, op één meisje na, vermoord, enkel de hond des huizes bewaakte, luguber huilende, de lijken. Het meisje zwierf door de velden, daar ze haar verstand verloren had na wie weet welke morele en fysieke martelingen te ondergaan.”

* * *

De forten van Luik houden nog steeds stand. Ik heb hier het verhaal van de heroïsche verdediging van “de vurige stede” in handen gekregen, vanaf de eerste dag van de oorlog tot vandaag (N.v.d.V.: Deze komt grotendeels uit “*L'Etoile Belge*” van 15 augustus) :

Maandag 3 augustus (1914). De burgemeester, de heer Kleyer krijgt vroeg in de ochtend informatie dat de situatie zeer ernstig is, en dat een belangrijke massa Duitse troepen zich concentreert aan de grens.

Dinsdag 4 (augustus 1914). Tegen zeven uur 's ochtends luiden de forten van Luik het alarm, elkaar verwittigend. Men heeft net het nieuws van de oorlogsverklaring gekregen. Het Duitse leger valt België binnen, en vanaf die dag bevinden de troepen van de indringer zich in de nabijheid van Luik.

Woensdag 5 (augustus 1914). Bij dageraad begint het bombardement van de verschillende forten van de

rechteroever van de Maas door de grote kanonnen van de Duitse veldartillerie. In de namiddag doen de Duitsers een gewelddadige aanval op Fort Barchon. Generaal Bertrand en zijn troepen de verdediging van de intervallen tussen de forten en hernemen Wandre, dat in handen van de Duitsers was gevallen. Belgische troepen brengen hen een bloedige nederlaag toe en achtervolgen hen, bajonet vooruit, over een parcours van ongeveer 1500 meter. De opgewonden Belgische soldaten dragen generaal Bertrand bij zijn terugkeer in triomf rond.

Donderdag 6 (augustus 1914). Rond twee uur in de ochtend verrassen de Duitsers de Belgische generale staf door het hoofdkwartier binnen te vallen, roepende dat ze Engelsen zijn. Moordpoging op generaal Leman, dood van commandant Marchand, een luitenant van de gendarmerie en enkele mannen die de generaal beschermden, dewelke, gelukkig, ongedeerd ontsnapt. Op dat moment zegt een hoge officier, die met een van de forten telefoneert :

- *We worden net aangevallen ... !*

De communicatie wordt abrupt afgesneden; maar tegelijkertijd belt iemand met de informatie dat de generale staf zich terugtrekt en dat de telefoonverbinding moet worden opgeheven. Men weet niet wie dit bevel heeft kunnen geven ...

De aanvallers moeten via het kanaal dat Luik met Maastricht verbindt Luik zijn binnengedrongen. In de tegengestelde richting, het is te zeggen, langs de lanen en kaai van Fragnée, komt tegen 4u30 's ochtends een Duitse auto

aan, waarin zich enkele Duitse officieren met een witte vlag bevinden. Vier onder hen worden gedood op de Place Saint-Lambert.

Het is tijdens diezelfde nacht dat de Duitse troepen door de sector Bonnelles-Embourg trekken, ondanks de bewonderenswaardige verdediging van deze sector door de forten, en door de troepen die zich hier bevinden.

De Belgen hernemen twee maal deze interval, een buitengewone moed tonende, en verliezen een groot deel van hun effectieven. Helaas trekken nieuwe Duitse troepen steeds verder op, en moeten de overblijvende Belgische soldaten de interval verlaten (...) : tweehonderd Duitsers, die voorop getrokken waren, worden gevangen genomen en naar Luik gebracht, waar ze naar het Atheneum worden overgebracht.

De Duitse houwitsers van de 15e zwarte artillerie, vestigen zich op het Plateau Robertmont en Sart Tilmant, buiten bereik van het vuur van de forten. Het bombardement van Bressoux en Luik vindt plaats tussen de middag en twee uur. De Belgische genietroepen brengen het grootste deel van de bruggen in Luik tot ontploffing, en tegen half één, ontploft de grote 'pont des Arches' op zijn beurt.

Rond twee uur, hoewel er slechts enkele projectielen waren afgeschoten in de richting van de Citadel, moet men de commandant opsluiten, daar deze, door waanzin geslagen, de witte vlag had doen hijsen.

Om 3u30 arriveren de Duitse parlementairen in de stad, verklarende dat ze willen dat de vesting van Luik, stad en forten, zich overgeeft. Generaal Leman antwoordt hen dat, als

ze de stad willen bezetten, hem dat volledig koud laat, maar de forten, zolang deze intact blijven, zullen zich niet overgeven.

- *Alles of niets* – antwoordt de Duitse officier. Deze laatste is niemand minder dan de voormalige militaire attaché van de Duitse ambassade te Brussel, die hieraan toevoegt :

- *Als u niet toegeeft, zal de stad worden gebombardeerd.*

Om acht uur begint het bombardement van Luik. Elk uur vallen twee of drie projectielen op de stad, en paniek maakt zich meester van een deel van de bevolking. **Vrijdag 7 (augustus 1914).** Om drie 's ochtend is het bombardement overal het zwaarst. Het dakwerk van de interne structuren van de Citadel vliegt in brand door toedoen van Duitse granaten. De Belgische troepen trekken zich terug uit de Citadel.

Om vijf uur 's ochtends trekken de Duitsers de stad binnen, ze bezetten het Paleis van de Provinciale Overheid en begeven zich naar de Citadel.

Graaf Lammsdorf, stafchef van het 10e Duitse legerkorps - de titel van bevelhebber van het Leger van de Maas dragende – meldt zich aan het stadhuis om met de burgemeester, de heer Kleyers te spreken, opdat deze hem vergezelt naar de Citadel, waar een belangrijke conferentie moet plaatsvinden.

Graaf Lammsdorf verklaart aan de bevolking van Luik

dat ze niets aan haar gewoontes zal dienen te wijzigen, dat ze haar winkels moet openen en niets te vrezen heeft.

- *“U bent thuis, mijnheer de burgemeester”*

Generaal Lemman trekt zich terug in een fort.

Graaf Lammsdorf verklaart opnieuw, zeer duidelijk, aan de burgemeester dat, als meester van de stad, hij eist dat de forten worden overgedragen aan de Duitse militaire autoriteiten en dat, behoudens dit, het bombardement van de stad zal hervatten en zal doorgaan tot de volledige en onvoorwaardelijke overgave van de forten. (...) De burgemeester, zeer geraakt door het lot dat men voor Luik gereserveerd heeft, haast zich om naar het stadhuis terug te keren, waar hij een spoedvergadering houdt met enkele gemeenteraadsleden en parlementaire notabelen. De algemene mening is dat deze demarche uitgeprobeerd moest worden, en dat men moet trachten de overgave van de forten aan de Duitse militaire autoriteiten af te dwingen. Een van de aanwezige persoonlijkheden merkt echter op dat de forten intact zijn en dat het dus voor luitenant-generaal Lemman onmogelijk is om deze op te geven.

“De stad Luik is in realiteit – voegt hij eraan toe – niet omgeven door een gordel, ze kan niet beschouwd worden als een versterkte vesting en het belangrijkste bewijs hiervan is de bezetting door de Duitsers. Daarenboven, wat ook de pijnlijke en spijtige omstandigheden zijn die het gevolg kunnen zijn voor de stad, men moet ook het hoger belang van het land in acht nemen. Elke dag dat de Duitse troepen voor Luik worden opgehouden, is een nederlaag voor de

indringers ...”

Ondanks deze observaties wordt besloten dat Monseigneur Rutten, bisschop van Luik, de heer Kleyers, burgemeester en de heer Gaston Grégoire, permanent afgevaardigde, zich tot generaal Lemans zullen wenden en daarna een verslag zullen uitbrengen bij de koning.

Graaf Lammsdorf heeft een vrije doorgang voor de afgevaardigden beloofd, en vraagt hen deze te komen ophalen aan de Citadel. Hij heeft evenzeer gevraagd, om de situatie van de stad Luik op een klare manier duidelijk te kunnen maken, dat enkel belangrijke personen zich naar de Citadel zouden begeven. Het is in deze omstandigheden dat de drie afgevaardigden zich naar de Citadel begeven, waar men hen een doorgangsbewijs aflevert. Ze worden naar de Citadel gebracht in twee automobielen, waar witte vlaggen aan wapperen. Op het moment waarop deze drie afgevaardigden de Citadel willen verlaten, voorzien van de doorgangsbewijzen die de stempel van de bevelhebber van de generale staf van het “Leger van de Maas” dragende, wordt de poort van de Citadel gesloten en verklaart graaf Lammsdorf dat alle aanwezige personen (waarvan we recentelijk de namen hebben gepubliceerd: de heer Rutten, de heer Kleyer, de heer Grégoire, de senators Armand Fléchet, Van Zuylen, Edouard Peltzer, Colleaux ; de vertegenwoordigers De Ponthière, Van Hoegaerden en de schepen Falloise [N.v.d.V. : Namen toegevoegd door PAYRO] als gijzelaars worden aanschouwd (...). Ondanks het protest van de gevangenen, die dit een flagrante

schending van hun mensenrechten en het gegeven woord van graaf Lammsdorf vinden, worden de gijzelaars in de bunkers opgesloten, met uitzondering van burgemeester Kleyer, die alleen de toestemming krijgt om zich naar generaal Leman te begeven, en eventueel naar koning Albert.

De gijzelaars blijven de hele nacht in de vochtige bunkers en “slapen” op harde planken. Ze blijven opgesloten tot zondag 9 augustus 1 uur 's middags, waarbij ze tijdens hun eerste dag in gevangenschap een half brood en water kregen. Ze worden vrijgelaten en geen enkele onder hen moest zijn woord geven om ter beschikking te blijven van de militaire autoriteit. Men denkt dat de Duitsers angst hebben, want ze hebben de stad “gebarricadeerd”.

Zaterdag 8 (augustus 1914). Vanaf die dag, is de binnenstad van Luik tot een fort omgetoverd. Machinegeweren worden geplaatst in de belangrijkste straten en op de nog bruikbare bruggen. Op de Pont-Neuf, zo valt te noteren, staat er een kanon, geflankeerd door twee mitrailleurs. Op het midden van de brug ziet men een verhuiswagen staan die Belgische gevangenen bevat, en dat, zo wordt gesteld, om te vermijden dat men de brug tot ontploffing brengt ...

Alle straten die naar Haspengouwe en de Citadel leiden, en voornamelijk de Campine-sstraat en de Hesbaye-sstraat worden afgesloten met barricades die voorzien zijn van mitrailleurs. De naburige huizen worden ontruimd en bezet door Duitse soldaten, nadat men er de ruiten heeft uitgeslagen en de raamkozijnen heeft gevuld met zandzakken. De kaai van de rechteroever van de Maas – de Visserskaai – worden evenzeer

in staat van oorlog gebracht, en de huizen worden bezet door Duitse soldaten die, zo lijkt het, de opdracht hebben gekregen om een eventuele terugtocht naar Verviers te dekken.

Een deel van het Duitse 10e korps bezet het plateau van Cointe, net als de nabijgelegen bossen waarin sleuven zijn uitgegraven.

De splitsing tussen de heuvels van Saint-Nicolas te Hollogne wordt evenzeer voorzien van sleuven en barricades. Ze lijken tot doel te hebben om toekomstige troepen vanuit de Maasvallei op te houden.

Vrijdag 14 (augustus 1914). De situatie is niet veranderd. De Duitsers zijn in Luik in de verdediging, en ze hebben alle nodige voorzorgsmaatregelen genomen om zich terug te trekken in de richting van Verviers.

De generaal die het bevel heeft over deze Duitse brigade heeft zich geïnstalleerd in het klooster van het Heilig-Hart, dat binnen het bereik ligt van de forten, en waarvan de hulpgebouwen zijn afgebrand. Valt op te merken dat het gebouw van het Heilig-Hart was omgetoverd tot veldhospitaal en dat de Duitsers dit hebben doen ontruimen. (N.v.d.V. : Einde van het citaat)

* * *

Die avond ging ik naar het huis van de ingenieur Eugene Koettlitz, waarmee ik een hechte vriendschap onderhoud. Al meer dan een week werkt hij in het fort van Antwerpen, daar hij een van de eersten was om zich te melden als vrijwilliger,

hoewel hij al voorbij de veertig is. Hij is getrouwd met een zeer vriendelijke dame en heeft als zijn grootste geluk zijn werk en zijn drie kinderen, waarvan de oudste slechts zestien jaar is. Als ik hem als voorbeeld geef, is dit niet omdat hij uitzonderlijk is, maar net het tegenovergestelde. Duizenden burgers in dezelfde omstandigheden, hebben zich gemeld om een betrekking in het leger op te nemen, en hebben tot hun grote spijt moeten ontdekken dat de generale staf hen niet aanvaardt, hoewel ze hen voor hun dienstvaardigheid bedankt, daar ze hun diensten voor het moment onnodig acht. De technische kennis van de ingenieur Koettlitz hebben hen grond voor deze eervolle uitzondering gegeven.

Ik was dus bij hem thuis, toen er zich daar een heer meldde, vergezeld door een meisje, dochter van een vriend van de familie. Ze kwamen van Genval, een vakantieoord dat zich op minder dan twintig kilometer van hier bevindt. Hij kwam om onderdak vragen voor zijn nicht, het meisje in kwestie.

“De Duitsers – zei hij – zijn in de omgeving toegekomen, en alle inwoners van Genval en van de naburige dorpen trachtten zich in veiligheid te brengen, want op elk moment kan de aanval plaatsvinden. Ik ben samen met mijn vrouw gekomen, die net uit verzorging was teruggekeerd, en met mijn zonen, in mijn huis alles wat ik bezit achterlatende, en in mijn kraal driehonderd kippen die ik zeker nooit meer zal terugzien.

- Maar bent u zeker dat de Duitsers zich zo dichtbij bevinden?

– *En hoe ! Anders had ik mijn arme vrouw met rust gelaten, rust die ze zo nodig heeft ! In het dorp blijft niemand meer over, uitgezonderd enkele oude burenen die het dorp nog nooit hebben verlaten, en die niet weten wat een oorlog is, weigerend te geloven dat de Duitsers dergelijke gruweldaden plegen.*

– *Maar heeft hun hen gezien ?*
– *Ik niet, maar vele andere personen, waar ik volledig vertrouwen in heb, hebben hun aankomst bijgewoond, en de excessen waaraan ze zich overleveren.*

Hmm ! Wat wilt dit zeggen ? Zou het waar zijn dat de vijand zich zo dichtbij bevindt, terwijl de officiële berichten ons een aftocht voorhouden, waarbij ze langs alle kanten worden teruggedrongen ? Of doet de angst, zoals altijd, visioenen verschijnen ? Wie heeft ons bedrogen ? De regering, of zij die in Brussel hun toevlucht zijn komen zoeken ?

De toekomst zal het uitwijzen.

Roberto J. Payró

Copyright, 2014 : Nathaniel BOVIN, voor de Nederlandstalige vertaling

PAYRO ; « . *Diario de un incomunicado. La guerra vista desde Bruselas (4)* », in LA NACION ; 21/11/1914.

PAYRO ; « . *Diario de un incomunicado. La guerra vista desde Bruselas (5)* », in LA NACION ; 22/11/1914.

N.v.d.V.: We bevelen u aan het nummer 2 van de « **JOURNAUX DE GUERRE** » (CEGESOMA, 2014 ; www.lesjournauxdeguerre.be) te raadplegen : « Liège est prise d'assaut ! Retranchée derrière les forts, l'armée belge défend la ville ». In bijlage vindt u een facsimile van « **L'Etoile belge** » van 15 augustus 1914.